

**ЦЕНТАР ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ
БЕОГРАД**

ISSN 2683-3654

**О Д Р Ж И В И
Р А З В О Ј**

1.

Часопис ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Београд, Vol I, Бр. 01/2019.

Издавач – Publisher
ЦЕНТАР ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ
Гаврила Принципа 29, 11000 Београд
Tel. +381643021951
rosa.andzic@gmail.com
mr.jovana.milenkovic@gmail.com

Суиздавачи:

Универзитет за пословне студије, Бања Лука, Република Српска,
Босна и Херцеговина
Висока школа за менаџмент и економију Крагујевац, Република
Србија
Универзитет Алфа БК, Београд, Република Србија

ISSN 2683-3654

ПРЕДСЕДНИК САВЕТА – PRESIDENT OF THE COUNCIL

Проф. др Богдан Илић

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК – EDITOR IN CHIEF

Проф. др Драгомир Ђорђевић

Издавачки савет – Publishing Council

проф. др Богдан Илић, Универзитет за пословне студије, Бања
Лука, Р. Српска, БиХ

проф. др Роса Анџић, Универзитет Алфа БК, Београд, Р. Србија

проф. др Миленко Савић, Институт за воде, Бијељина, Р. Српска,
БиХ

проф. др Илија Шушић, Универзитет за пословне студије, Бања
Лука, Р. Српска, БиХ

проф. др Сања Ђукић, Висока школа за менаџмент и економију,
Београд, Р. Србија

проф. др Светлана Игњатијевић, Факултет за економију и
инжењерски менаџмент, Нови Сад, Р. Србија

проф. др Драган Анђелић, Висока школа за менаџмент и
економију, Београд, Р. Србија

Редакцијски рецензентски одбор – Editorial Review Board

проф. др Драгомир Борђевић, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад, Р. Србија

проф. др Горица Цвијановић, Факултет за биофарминг, Бачка Топола, Р. Србија

проф. др Светлана Игњатијевић, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад, Р. Србија

проф. др Илија Гаљак, Висока школа пословну економију и предузетништво, Београд, Р. Србија

проф. др Бранислав Јакић, Факултет за примењени менаџмент економију и финансије, Београд, Р. Србија

проф. др Бојан Савић, Пољопривредни факултет, Београд, Р. Србија

проф. др Милош Станковић, Висока школа за менаџмент и економију, Крагујевац, Р. Србија

проф. др Богдан Илић, Економски факултет, Београд, Р. Србија

проф. др Роса Анџић, Универзитет Алфа БК, Београд, Р. Србија

проф. др Бошко Надовеза, Европски универзитет, Брчко, Р. БиХ

проф. др Ања Глизић, Београдска банкарска академија, Београд, Р. Србија

проф. др Душко Јовановић, Висока школа за менаџмент и економију, Крагујевац, Р. Србија

проф. др Слободан Анџић, Београдска пословна школа, Београд, Р. Србија

проф. др Марија Кнежевић, Универзитет за пословне студије, Бања Лука, Р. Српска, БиХ

Лектор – Proofreader

Валентина Јовановић

Технички уредник - Technical editor

Слободан Вукоје

**Часопис излази два пута годишње – The magazine is published
two times a year**

(јун, децембар)

САДРЖАЈ ЧАСОПИСА БРОЈ 01/2019

*ПРИМЕНА И МОГУЋНОСТ УНАПРЕЂЕЊА ЕКОНОМСКИХ
ЧИНИЛАЦА У РЕАЛИЗАЦИЈИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА.....7*

Стефан Милосављевић, Ђорђе Пантелејић, Дамир Међедовић

РЕГУЛАТОРНИ ИНСТРУМЕНТИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА17

Никола Симић, Теута Косуми, Yang Jialiang

*КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОЈЕКТОВАЊА ЕКОЛОШКИХ НАКНАДА
.....29*

Немања Пантић

*ПОСЛОВНИ СУБЈЕКТ КАО ОСНОВА ОДРЖИВОСТИ РАЗВОЈА
.....43*

Сузана Мићовић, Јована Милетић

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА.....53

ПРИМЕНА И МОГУЋНОСТ УНАПРЕЂЕЊА ЕКОНОМСКИХ ЧИНИЛАЦА У РЕАЛИЗАЦИЈИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Стефан Милосављевић¹, Ђорђе Пантелејић², Дамир
Међедовић³

Прегледни рад

УДК:330.341:502.14

502.131.1

349.6

Резиме

Ради што бољег увида у значај и реализацију одрживог развоја у свету, потребно је остварити увид у тренутно стање и могућности решавања проблема који су претња опстанка читавог екосистема и представљају глобалну препреку за опстанак човечанства.

Као и у случају других добара, потребно је извршити правилну алокацију, ефикасну и одрживу употребу еколошких добара. Улога државе је битна, али ради достизања потребног нивоа одрживог развоја потребно је укључење привреде као целине.

Да би нагласили значај овог тренутно најзначајнијег програма глобално посматрано потребно је детаљно приказати тренутно стање сваког од презентованих циљева и њихове правце решавања у перспективи.

Кључне речи: одрживи развој, миленијумски циљеви развоја, екосистем.

Увод

Савремена теорија и литература садржи различите дефиниције одрживог развоја, али једна од најпроширенијих је дефиниција

¹ Студент мастер студија, Висока школа за менаџмент и економију Крагујевац, e-mail: stefanweej@gmail.com

² Студент мастер студија, Висока школа за менаџмент и економију Крагујевац, e-mail: pantelejicdjordje@yahoo.com

³ Студент мастер студија, Висока школа за менаџмент и економију Крагујевац, e-mail: bakibane2010@hotmail.com

Брундтландског извештаја (Our common future) која дефинише следеће: Одрживи развој је развој који задовољава потребе данашњице без угрожавања могућности будућих генерација како би задовољили своје. До друге половине XX века проблеми околине су отписивани као небитни и непостојећи. У последњем периоду таква мишљења су ретка, а једино питање на које не може да се да прецизан одговор је висина негативних еколошких ефеката и угроженост природних ресурса изазваних људских чињењем. Очигледни ефекти климатских промена које су настале на основу људских активности: екстремне суше, катаклизмични пожари, незапамћене поплаве и температурни поремећаји, праћени великим бројем опомињућих стручних извештаја о климатским променама и глобалном отопљавању на планети.

Иако су промене несумњиве и забрињавајуће, проблем се ствара недовољним интересовањем у политичкој, јавној и привредној околини. Након повлачења поплава, гашења пожара, замене суша са кишом, брига о климатским променама престаје све до поновног настанка истих или сличних несрећа. Ту се такође потврђује чињеница да локалне временске прилике нису везане само са глобалним стањем климе и да је људска навика да се оздрављу брине само када је оно нарушено. Неоспорна је чињеница да је клима на Земљи озбиљно нарушена и да се њено здравље неће скоро поправити.

Миленијумски циљеви одрживог развоја

Земље чланице Уједињених нација су увиделе да земља не може да подржи експлоатацију природних ресурса коју људи чине и да се креће ка уништењу и неповратном умањењу могућности одржавања живота за будуће генерације планете. Пројектовано је да ће до 2024. године број људи на планети бити 8 милијарди, 2050. године на планети бити 9 милијарди и до 2100. 10 милијарди људи, а да ће са тренутним начином експлоатације доћи до климатских промена као резултат емисије гасова стаклене баште, смањења pH вредности океана због повећане концентрације угљендиоксида у атмосфери, потрошње подземних вода, кључних фосилних горива и многих других неповратних штетних ефеката.

Након што су истраживања као резултат приказале ове податке и немогућност њихове исправке након што настану, глобалне силе су увиделе да се катастрофа не може исправити нечињењем већ да је потребно направити озбиљне помаке како би се избегла катастрофа.⁴ Првенствено су започеле са сазивањем самита како би покушале да на глобалном нивоу остваре неки договор за смањење експлоатације штетних и отровних материја, а и обезбеђење бољих могућности за садашње и будуће генерације. Иако су одређени договори остварени, па чак и одређени протоколи потписани, они нису поштовани јер су земље потписнице сматрале да би добитак у виду одрживог развоја који би оствариле био недовољан у односу на материјалне губитке због промене начина функционисања. Разлог њихове могућности избора је био због слабих мера контроле над дефинисаним задацима и оствареним циљева који су постављени као начин доласка до одрживог раста и развоја.

Септембра 2000. године је одржан Миленијумски самит у седишту Уједињених Нација у Њу Јорку ради одлучивања о улози УН у XXI веку. На самиту је 189 чланица УН својом жељом и потребом за учешћем у одрживом развоју донело Миленијумску декларацију УН. Овом декларацијом они су дали себи циљ да до 2015. године остваре циљеве за бољитак људи у виду смањења екстремног сиромаштва и решавања светских проблема. Брига о сиромаштву, глади, болести, незадовољавајућем школовању, неједнакости полова и деградацији околине⁵ су довеле дефинисања основних вредности на основу којих треба да се заснивају међународни односи у XXI веку: слобода, једнакост, солидарност, толеранција, поштовање природе и подела одговорности. Из ове декларације су изведени осам миленијумских циљева развоја⁶ у оквиру којих су дефинисани задаци као практични кораци за достизање тих циљева:

⁴ Benea, M. C., & Benea, M. L. [2018]. Inženjering održivog razvoja u Rumuniji. *Serbian Journal of Engineering Management*, 3(1), 51-55.

⁵ Sachs, J.D. (2012): From millennium development goals to sustainable development goals, *Lancet*, 379: pp. 2206-2211, p. 2206.

⁶ <http://www.unmillenniumproject.org/goals/>

Циљ 1: Искореењивање екстремног сиромаштва и глади између 1990-2015. умањењем броја људи који живе на мање од \$1 дневно;

Циљ 2: Достицање универзалног основног образовања тако што би осигурали да дечаци и девојчице свуда заврше основно образовање;

Циљ 3: Промовисање родне равноправности тако што би елиминисали све дискриминационе баријере за приступ образовању у основним и средњим школама до 2005. и све баријере за приступ свим нивоима образовања до 2015. године;

Циљ 4: Смањење смртности деце за две трећине до пете године живора од 1990-2015. године;

Циљ 5: Унапређење здравља жена у репродуктивном периоду смањењем смртности мајки за две трећине од 1990-2015. године;

Циљ 6: Борба против ХИВ/АИДС-а, маларије и осталих болести заустављањем ширења ХИВ-а до 2015. године и смањити број оболелих, смањењем броја нових инфекција ХИВ-а и спречавањем ширења маларије и других болести опасних по живота, као и обезбеђењем универзалног начина лечења за све оболеле;

Циљ 7: Осигурање одрживости животне околине интегрисањем метода и концепта одрживости менаџменту природних ресурса инкорпорисањем принципа одрживог развоја националним стратегијама и програмима, развијањем и применом метода за заустављањем уништења околине и биодиверзитета до 2010. године, смањењем на пола људи који немају приступ чистој води од 1990-2015. године и обезбеђењем бољих услова живота 100 милиона људи који живе у сиротињским деловима;

Циљ 8: Развијање глобалних партнерстава за развој укључујући размену и финансијски систем који је доступан свима и базиран на прописима који не дискриминишу и производе правну сигурност.

У извештају Европске комисије о Миленијумским циљевима развоја, пажња се највише обраћа на инструменте политике развоја која ће омогућити смањење сиромаштва. На основу тога, наводи се шест кључних области према којима треба усмерити активност:

- Трговина и развој;
- Регионална интеграција и сарадња;
- Подршка макроекономским политикама и промоција једнаког приступа социјалним услугама;
- Транспорт;
- Здрава храна и одрживи рурални развој;
- Изградња капацитета институција.

Одрживост Миленијумских циљева развоја

Након дефинисања Миленијумских циљева развоја, предложено је да свака земља издвоји 0.7% њиховог БДП-а агенцији за Званичну помоћ у развоју, за финансирање остварења дефинисаних циљева, али је овај проценат фиксиран земљама ЕУ на минимум од 0.33% БДП-а, такође је предложено да се смањи ниво дуга најзадуженијим и најмање развијеним земљама и да им се понуди помоћ у виду добара за јавно добро.⁷

Уобличавањем приоритета за одрживи раст и развој у осам циљева миленијумског развоја и давањем временског ограничења за њихово извршење, УН су покушале да створе глобално усмерење, јавни притисак, политичку одговорност и мерљиве податке за њихово остварење.

Земље чланице УН-а су 2012. године одржале самит у Риу, УН+20 ради дискусије о реализацији циљева и могућности његовог унапређења ради што успешније реализације МЦР до 2015. године. У планираном периоду земље потписнице су оствариле

⁷ WYSOKIŃSKA, Z. (2017): Millenium Development Goals/UN And Sustainable Development Goals/UN As Instruments For Realising Sustainable Development Concept In The Global Economy, Comparative Economic Research, Volume 20, Number 1,

напредак, неке већи док су друге оствариле врло мали.⁸ Земље у развоју су оствариле значајан помак у остварењу циљева миленијумског развоја, највећи допринос је остварила Кина смањујући сиромаштво на пола у периоду од 1990. до 2010. године, захваљујући значајном економском расту.

Резултати активности су образложени у Извештају миленијумских циљева⁹ 2009. године. Извештај је садржао податке који нису били на задовољавајућем нивоу, али учињен је значајан помак са више него значајним пројекцијама за 2015. годину. Један од најзначајнијих помака је био смањење броја људи који живе на мање од \$1,25 дневно са 1,8 на 1,4 милијарди људи. Подаци у извештају су садржали податке пре настанка економске кризе, а односиле на процену да ће између 60 и 90 милиона људи на свету живети у екстремном сиромаштву. У односу на 2000ту годину, број деце која су остварио примарно образовање је порастао за 5% на 88%¹⁰ и број умрле деце испод 5 година је пало за 4 милиона, на 9 милиона¹¹.

Рок за реализацију свих циљева свим потписницама је била 2015. година, међутим са значајном варијацијом у њиховој реализацији 2012. године, Бан Ки Мун је организовао Конференцију УН у Рио де Жанеиру (Рио+20) где су специфицирали циљеви и задаци за сваки од циљева миленијумског развоја и искомбиновани у шест циљева одрживог развоја кроз које су ажурирали циљеве миленијумског развоја, дефинисали потребе планете и циљеве одрживог развоја који би били интегрисани у наставак циљева миленијумског развоја након њиховог рока 2015. године.

⁸ Bubik, A., & Kolar, L. [2019]. podizanje svesti o zaštiti životne sredine i poboljšanja kroz studentske projekte - studija slučaja. *Journal of Engineering Management and Competitiveness (JEMC)*, 9(1), 14-24.

⁹ Извештај о миленијумским циљевима развоја 2009; http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report_2009_ENG.pdf; Извештај о миленијумским циљевима развоја 2010, <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG%20Report%202010%20En%20r15%20-low%20res%2020100615%20-.pdf>,

¹⁰ стр. 4

¹¹ стр. 4-5.

Фигура 1: Јединствен оквир циљева одрживог развоја

Извор: Часопис о природи

Циљеве одрживог развоја су брзо настали због потребе за светским одрживим развојем који садржи троструку основу ради бољитка људског живота. Друштва се труде да остваре циљ у виду економског развоја, одрживе околине и друштвене укључености. Иако су 12 година након њиховог дефинисања, циљеве миленијумског развоја остали прилично активни, самит у Рио де Жанеиру је настао због увиђања разних грешака у постављању миленијумских циљева развоја, јер се њихово дефинисање није везивало за јасне начине њихове реализације, што је остварено кроз дефинисање шест циљева одрживог развоја:

Циљ 1: Просперитетни живот и егзистенција – Односи се на искорењивање сиромаштва и побољшање бољитка живота кроз обезбеђење могућности образовања, запослења, бољег здравства и смештаја, а да се притом обезбеди одржива производња и потрошња кроз мању потрошњу природних ресурса и емисију штетних гасова.

Циљ 2: Одржива сигурност хране – Настао због потребе да се искорени глад, обезбеди боља исхрана и осигура дугорочна сигурност у исхрани, а односи се на обезбеђење одрживих система

производње, дистрибуције и потрошње хране. Овим циљем су хтели да умање емисију азота и фосфора у пољопривреди¹², побољшају ефикасност искоришћења хранљивих материја за 20% до 2020. године, смање извлачење азота из земље на 35 милиона тона, смање унос фосфора у океане на максимум од 10 милиона тона годишње и смање за половину унос фосфора у реке и језера до 2030.

Циљ 3: Одржива сигурност воде – Односи се на приступ чистој води и осигура алокацију воде кроз интегрисан менаџмент извором воде. Ово би допринело циљевима миленијумског развоја да се ограничи потрошња до 4.000 км³ и смањи извлачење воде на 50-80% од њиховог годишњег тока.¹³

Циљ 4: Универзална чиста енергија – Настао на основу потребе да побоља универзални јефтинији приступ чистој енергији како би се умањило локално загађење, утицај на здравље и избегло глобално загревање. Ово је дефинисано како би се глобалним загревањем температура повећала за максимално 2°C, емисија гасова стаклене баште би требала да остваре свој врхунац до 2015-20, а да опадну за 3-5% до 2030. и 50-80% до 2050. године.¹⁴

Циљ 5: Здрав и продуктиван екосистем – Потреба за биодиверзитетом и одрживим екосистемом, а односи се на то да минимум 70% врста и шума у сваком екосистему треба да се одрже, а водени екосистем треба да се одржи на нивоу неопходном за одржање биодиверзитета, услуге екосистема и пецања.

Циљ 6: Управљање за одрживим друштвима – Овај циљ је дефинисан као кровни над осталим циљевима, односно да се сви нивои управљања и институције трансформишу како би обухватали пет циљева одрживог развоја. Остварењем овог циља би се изградила партнерства за остварење миленијумских циљева

¹² Sutton, M. A. *et al.* *Our Nutrient World* (Centre for Ecology and Hydrology, 2013)

¹³ Rockström, J. *et al.* *Nature* 461, 472–475 (2009).

¹⁴ Rockström, J. *et al.* *Nature* 461, 472–475 (2009).

развоја и инкорпорисали еколошки и социјални циљеви у глобалну економију, инвестиције и финансије.¹⁵

Извештај из 2015. године¹⁶ је дао финалне резултате о остварењу Миленијумских циљева развоја са ближим задацима који су дефинисани као циљеви одрживог развоја. Резултати су позитивни, али нису на задовољавајућем нивоу у односу на дефинисано.

Закључак

Ради успешног спровођења миленијумских циљева развоја потребно је њиховог усвајање на свим нивоима управљања.

У периоду од 2000.-2015. године циљеви постављени МЦР су у одређеној мери постигнути, са одређеним значајнијим делом који остаје испод неопходног нивоа.

Те грешке се односе на: непостојање правне већ моралних и практичних обавеза; иако постоји правно обавезујуће обавезе, као што су Кјото протокол, због неспровођења било каквих мера контроле, он се не спроводи у пракси; док год се у њих не укључе сви нивои управљања, а посебно приватни сектор, његово потпуно испуњење је тешко оствариво; краткорочни циљеви у оквиру петнаестогодишњег плана су потребни ради бољих повратних информација између правила и прописа и њихових исхода.

Литература

1. Sachs, J.D. (2012): From millennium development goals to sustainable development goals, *Lancet*, 379: pp. 2206-2211, p. 2206.

¹⁵ Biermann, F. *et al. Science* 335, 1306–1307 (2012).

¹⁶ Elaborated based on The Millennium Development Goals Report 2015; United Nations, New York, 2015, [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%2015\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%2015).pdf), Overview, pp. 4–10 and <https://www.theguardian.com/globaldevelopment/datablog/2015/jul/06/what-millennium-development-goals-achieved-mdgs>.

2. <http://www.unmillenniumproject.org/goals/>
3. WYSOKIŃSKA, Z. (2017): Millenium Development Goals/UN And Sustainable Development Goals/UN As Instruments For Realising Sustainable Development Concept In The Global Economy, *Comparative Economic Research*, Volume 20, Number 1,
4. Извештај о миленијумским циљевима развоја 2009; http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report_2009_ENG.pdf; Извештај о миленијумским циљевима развоја 2010, <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG%20Report%202010%20En%20r15%20-low%20res%2020100615%20-.pdf>,
5. Sutton, M. A. *et al. Our Nutrient World* (Centre for Ecology and Hydrology, 2013
6. Rockström, J. *et al. Nature* 461, 472–475 (2009).
7. Biermann, F. *et al. Science* 335, 1306–1307 (2012).
8. Bubik, A., & Kolar, L. [2019]. podizanje svesti o zaštiti životne sredine i poboljšanja kroz studentske projekte - studija slučaja. *Journal of Engineering Management and Competitiveness (JEMC)*, 9(1), 14-24.
9. Benea, M. C., & Benea, M. L. [2018]. Inženjering održivog razvoja u Rumuniji. *Serbian Journal of Engineering Management*, 3(1), 51-55.
10. Elaborated based on The Millennium Development Goals Report 2015; United Nations, New York, 2015, [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%202015\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%202015).pdf), Overview, pp. 4–10 and <https://www.theguardian.com/globaldevelopment/datablog/2015/jul/06/what-millennium-development-goals-achieved-mdgs>.

Датум доласка (Date received): 20.04.2019.

Датум прихватања (Date accepted): 15.06.2019.

РЕГУЛАТОРНИ ИНСТРУМЕНТИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Никола Симић¹, Теута Косуми², Yang Jialiang³

Прегледни рад

УДК: 351.77
502.131.1
349.6

Резиме

Регулативни (контролни, командни) инструменти су мере којима се директно утиче на понашање загађивача путем регулисања процеса и производа, забране испуштања неких загађења у одређеном времену. Они не пружају загађивачу слободу избора другог решења.

Загађивачи морају да се повинују регулативним инструментима, или да се суоче са пеналима у административној и правној процедури. Најчешће се користе законски прописи и стандарди за контролу и остваривање загађења сваког загађивача.

Кључне речи: одрживи развој, правна регулатива, друштвена одговорност.

Увод

Предмет овог истраживања је одрживи развој, као комплексни и мултидимензионални процес који има три основне димензије: филозофску, политичку, социјалну и еколошку. Овај рад се неће бавити самим одрживим развојем ни његовим институционалним аспектима, већ ће се фокусирати на значај доброг управљања друштвеним показатељима за остваривање одрживог развоја, посебно имајући у виду његов принцип међугенерациске солидарности и солидарности унутар генерације. Посматрано с тог аспекта, друштвени показатељи на одговарајућем нивоу би требало да задовољавају потребе садашње генерације, не

¹ МУП Србије – оперативни, Србија

² МУП Србије – полицијски службеник, Србија Е- mail: teakosumi@yahoo.com

³ Агенција за спорт, Кина, Е-mail: stefanweej@gmail.com

угрожавајући притом способност будућих генерација да, такође, задовоље своје потребе. Ако се садашња генерација, у намери да (што више) задовољи своје потребе, превише задужује, или троши, или недовољно улаже у поједине области (образовање, здравље, екологија...), она истовремено ограничава могућности будућих генерација да задовоље своје потребе.

Регулативни инструменти за искорењивање крајњег сиромаштва и глади

Србија је за потребе реализације миленијумских циљева развоја првенствено извршила одређење почетне тачке са које ће се извршити мерење, а затим и усклађивање регулативних инструмената, односно правила и прописа како би извршила усмерење ка њиховој реализацији.

Незапосленост млађе групе грађана старости од 15-24 година представља јако негативан показатељ о будућим зарадама младих, а према извештају Светске банке⁴ отварање нових радних места је било јако споро чак и пре кризе која је наступила 2008. године пре које је био релативан економски раст, па је држава преузела на себе мере подршке младима у налажењу посла и усвојена Националну стратегију за младе за период од 2008. до 2014. године („Службени гласник РС”, број 55/08), Националну стратегију за младе за период од 2015. до 2025. године („Службени гласник РС”, број 22/15) и Акциони план (2009-2014). Након усвајања Закона о младима („Службени гласник РС”, број 50/11), израђени су акциони планови за младе у АП Војводини и у већини општина у Републици Србији. Током 2010. године, је такође усвојена Стратегија каријерног вођења и саветовања у Републици Србији („Службени гласник РС”, број 16/10), итд.⁵

Отварање нових радних места у региону је било спорије него у новим економијама, што се може потврдити Националном

⁴<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16570/9780821399101.pdf?sequence=1>

⁵ Финални извештај о резултатима МЦР, октобар 2015. године

стратегијом запошљавања за период 2011-2020. године⁶, а такав тренд постоји и у земаљама са највећим економским растом, па је РС 2010. године усвојила Национални акциони план запошљавања ради стварања реалних програма и активност запошљавања. Последњи Национални акциони план је донет 2015. године („Службени гласник РС”, број 101/14 и 54/15) где су утврђени неопходне мере за унапређење запошљавања лица која спадају у категорију теже запошљивих због здравствених, образовних, социодемографских или других разлога.

За креирање и спровођење мера активне политике запошљавања, законодавни оквир стварају закони РС који у значајној мери помажу у незапосленима у налажењу посла Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10 и 38/15), помажу особама са инвалидитетом Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13), а чак у последњем периоду и иностраним лицима Закон о запошљавању странаца („Службени гласник РС”, број 128/2014) које је РС донела на основу усклађивања својих прописа са прописима ЕУ, Светске трговинске организације и конвенцијама МОП-а.

Крајем 2003 године, донета је Стратегија за смањење сиромаштва у Србији којом је РС себи поставила циљ да до 2010. године смањи сиромаштво за пола, што је постигнуто 2007. године. Задатак који је требао да се реализује до 2015. године је постигнут у средњорочном периоду, али овај податак није у потпуности обухватао избеглице и интерно расељена лица. У наредном периоду РС није доносила неке значајније прописе за реализацију овог задатка, већ је препустила да се средства обезбеђена од социјалних давања која чине значајан део буџета обезбеде средства за смањење сиромаштва.

⁶ Службени гласник РС бр. 37/11.

Регулативни инструменти за остваривање универзалног основног образовања

Други циљ МЦР УН и Лисабонска декларација која је имала рок да до 2010. године претвори ЕУ у водећу економску силу засновану на знању су настале из свести о потреби и значају образовања друштва.

Република Србија је пратила тренд ЕУ и Влада је донела велики број стратегија и прописа ради унапређења нивоа образовања међу којима су Национални програм ЕУ интеграција, Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије („Службени гласник РС” број 57/08), Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године („Службени гласник РС”, број 107/12), увиђајући да је образовање један значајан елемент развоја. Бесплатно предшколско и основно образовање у РС је обавезно и гарантовано Уставом („Службени гласник РС”, број 83/06), а постоји могућност бесплатног средњег и високог образовања на академским или стручним студијама. Кључни принципи система образовања у Републици Србији укључује једнак приступ без дискриминације, прилагођавање појединачним образовним потребама и солидарност.⁷ РС се Законом о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 72/09, 52/11, 55/13, 35/15-аутентично тумачење, и 68/15) обавезала на инкузију свих грађана у образовном систему.

Законом о образовању одраслих, („Службени гласник РС”, број 55/13) уређује се образовање и доживотно учење одраслих као елемент свеобухватног образовног система у Републици Србији.

Стратегијом за развој образовања коју је Влада Републике Србије усвојила 2012. године, она је себи поставила циљ да од 2012. до 2020. године изврши развој школског система кроз повећање квалитета образовања и задовољење потреба послодаваца кроз обезбеђење неопходних квалификација и као би могли да након

⁷ Извештај о реализацији МЦР у РС, 2015

завршетка школовања могли да поседују вештине потребне за запошљање.

Регулативни инструменти за остварење родне равноправности и побољшање положаја жена

На основу резултата истраживања Повереника за заштиту равноправности спроведеног 2013. године у РС, жене се налазе на првом месту по изложености дискриминацији. Влада РС је покренула разне иницијативе за стварање једнакости полова, али као најбитнији је био Закона о равноправности полова који је усвојен 2009. године. Национална стратегија дефинише државну политику која има за циљ да се елиминише дискриминација против жена, побољша њихов друштвени положај и интегрише родна равноправност у све владине институције, као једна од компоненти у поступку демократизације друштва у Републици Србији.⁸ Највећи помаци РС у стварању родне равноправности су Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности („Службени гласник РС”, број 15/09) и Акциони план за спровођење националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности за период од 2010. до 2015. године („Службени гласник РС”, број 67/10).

Одбор за људска и мањинска права и родну равноправност Народне скупштине, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Координационо тело за родну равноправност, Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и родну равноправност, Завод за равноправност полова, Заштитник грађана, Повереник за заштиту равноправности представљају институционални оквир за заштиту права жена и стварање родне равноправности.

РС је остварила и значајне резултате у спречавању родно заснованог насиља са третирањем породичног насиља као кривично дело Кривични законик Републике Србије („Службени

⁸ Извештај 2015. године

гласник РС”, бр. 85/05 – исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 и 108/14) и стварањем мера заштите жена као жртви насиља у породицама. Конвенција Савета Европе којом се спречава и бори против насиља над женама је ратификована у РС у 2013. години.

Регулативни инструменти за смањење смртности деце

Здравље деце је један од сталних приоритета у Србији. Основне активности у оквиру система здравствене заштите су дефинисане још у Програму здравствене заштите жена, деце, школске деце и студената⁹, и посебно наглашене у актуелним стратешким документима везаним за реформу система здравствене заштите¹⁰:

- Пројекат „Јачање служби за здравствену заштиту мајке и детета“;
- Пројекат „Интегрисани рани развој“;
- Пројекат „Исхрана“, са Програмом превенције поремећаја дефицита јода, праћењем раста и развоја деце и припремом Националног плана акција за превенцију анемија изазваних недостатком гвожђа.

Стратегија и акциони план реформе система здравствене заштите (са усвојеном Здравственом политиком и Визијом система здравствене заштите) посебно наглашавају ове мере.¹¹

Фокус на смањењу смртности деце је базиран на имунизацији и подизању свести грађана везано за потребу одласка код доктора током трудноће и бризи о деци након њиховог рођења. Регулативни инструменти су фокусирани на део живота деце кад њихова смрт долази због спољног утицаја као што су несреће, насиље међу децом и менталних проблема и то у делу Нацрта националне стратегије за младе (2015-2019), Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији („Службени гласник РС”,

⁹ Уредба о здравственој заштити жена, деце, школске деце и студената. Службени гласник РС 49/95.

¹⁰ Министарство здравља Републике Србије (Симић С, Шаулић А, Грозданов Ј, Бјеговић В, Атанасијевић Д). *Боље здравље за све у трећем миленијуму*. Београд: Министарство здравља Републике Србије 2003.

¹¹ Министарство здравља Републике Србије оп. Цит.

број 104/06) и Закон о безбедности саобраћаја на путевима („Службени гласник РС”, бр. 41/09, 53/10, 101/11, 32/13-УС и 55/14).

Регулативни инструменти за унапређење матерналног здравља

У току су различити пројекти од којих се очекује да унапреде ефикасност и квалитет рада у службама за репродуктивно здравље (пројекат СЗО и француске владе усмерен на развој скрининга карцинома грлића материце са пилот подручјем у Браничевском округу, и пројекат Европске агенције за реконструкцију који се односи на превентивне праксе, и усмерен је на превенцију и скрининг поремећаја здравља). У стратегији Министарства здравља „Боље здравље за све у трећем миленијуму“, пажња је поклоњена и програмима репродуктивног здравља младих.¹²

Регулативни инструменти за борбу против ХИВ/АИДС-а, туберкулозе и осталих болести

Министарство здравља је кроз финансирање Глобалног фонда покренуло програме за смањење броја корисника дрога за смањење ширења ХИВ-а. Влада РС је 2010. године усвојила Националну стратегију за борбу против ХИВ/АИДС-а, о инфекцији ХИВ-а и сиде кроз коју је створила стратешки оквир и активности за превенцију ХИВ/АИДС-а, лечење оболелих и подршку против даљег ширења.

Код контроле туберкулозе је покренут пројекат „Контрола туберкулозе у Републици Србији кроз спровођење стратегије директно опсервиране терапије и обухват ризичних популација“ и од 2004. године се бави контролом стопе оболелих и повећањем процента успешно излечених од болести.

Поводом задатка за повећање очекиваног трајања живота за две године Влада РС је усвојила Стратегију за превенцију и контролу

¹² Министарство здравља Републике Србије оп. Цит.

хроничних незаразних болести¹³ („Службени гласник РС”, број 22/09) како би смањила стопу смртности од болести крвотока, као једне од болести са знато високом стопом смртности у Србији.

У периоду од 2000.-2015. године су проведене одређене мере ради смањења пушења, посебно код старосне групе од 13-15 година, чији је број пушача износио 16,9% 2003. године, а односе се на Закон о дувану („Службени гласник РС”, бр. 101/05, 90/07, 95/10, 36/11, 6/12 - усклађени износи, 69/12 - усклађени износи, 93/12, 8/13 - усклађени износи, 64/13 - усклађени износи, 108/13, 4/14 - усклађени износи, 79/14 - усклађени износи и 5/15 - усклађени износи), Акциони плана за период до 2010. године, ратификацију Оквирне конвенције о контроли дувана и усвајање и имплементацију Стратегије контроле дувана Републике Србије.

Алармантан податак да је повећан број младих од 15-19 година старости који су пробали психоактивне супстанце је довео до тога да је Влада РС донела Стратегију за борбу против дрога и Акциони план за спровођење програма ради превенције конзумирања опојних средстава.

Ради помоћи у бризи деци са сметњама у развоју донет је Закон о здравственој документацији и евиденцијама у области здравства („Службени гласник РС”, број 123/14) и увео потребу да медицинске институције воде регистар о бризи лицима са сметњама у развоју.

Регулативни инструменти за осигурање одрживости животне средине

Област животне средине има значајно место у оквиру миленијумских циљева. Право на здраву животну средину као и дужности заштите и унапређивања животне средине у Србији¹⁴, загарантовани су Уставом Републике Србије. Животна средина у

¹³ Стратегија за превенцију и контролу хроничних незаразних болести 2009 - 2015, доступна на http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678

¹⁴ Vojvodić, Н. [2018]. *Ekološki društveno odgovorno poslovanje. Pravo i privreda*, 56(1-3), 98-123.

Републици Србији је крајем осамдесетих година прошлога века била мање угрожена него у већини других европских земаља.

РС је у оквиру својих евроинтеграција добила обавезу да изврши значајан напредак у области обезбеђења одрживости животне средине и то Националним програмом за заштиту животне средине донетим 2010. године. Овим програмом РС се ангажовала у санирању штета нанетих природној средини и обезбеђење еколошких јавних добара. У 2011. години је Влада донела Националну стратегију за апроксимацију у области животне средине ради усакађивања националног законодавства у области заштите животне средине са законодавством ЕУ.

Законом о заштити животне средине („Службени гласник РС”, бр. 135/04, 36/09, 36/09-др. закон, 72/09-др. закон и 43/11-УС) РС је уредила интегрални систем заштите животне средине којим се обезбеђује остваривање права човека на живот и развој у здравој животној средини и уравнотежен однос привредног развоја и животне средине. Као други важнији документи у овој области су усвојени Стратегија управљања отпадом за период 2010-2019. године („Службени гласник РС”, број 29/10), Стратегија о биодиверзитету¹⁵ за период 2011-2018. године („Службени гласник РС”, број 13/11) и Стратегија заштите ваздуха на основу Закона о заштити ваздуха („Службени гласник РС”, број 36/09 и 10/13).

Пројекат „Ажурирање Националног имплементационог плана за спровођење Стокхолмске конвенције о дуготрајним органским загађујућим супстанцама“ је довео до усвајања системских закона ради спровођења Стокхолмске конвенције, Закон о хемикалијама („Службени гласник РС“, број 36/09, 88/10, 92/11, 93/12 и 25/15), Закон о управљању отпадом („Службени гласник РС“, број 36/2009 и 88/2010) и Закон о потврђивању Протокола о дуготрајним органским загађујућим супстанцама уз Конвенцију о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима из 1979. („Службени гласник РС-Међународни уговори“, број 1/12).¹⁶

¹⁵ Mikić, H. [2018]. Kultura i Agenda održivog razvoja 2030. *Čitalište*, 17(33), 3-15.

¹⁶ <http://www.ekologija.gov.rs/organizacija/sektori/sektor-za-planiranje-i-upravljanje-u-zivotnoj-sredini/odeljenje-za-hemikalije/pops/?lang=lat>

У 2015. години је израђена Стратегија управљања водама на територији РС на основу Закона о водама (Службени гласник РС, бр. 30/10 и 93/12).

Уредбом о условима за стицање статуса повлашћеног произвођача електричне енергије и критеријуме за оцену испуњености тих услова („Службени гласник РС”, број 72/09) и Уредбом о мерама подстицаја за производњу електричне енергије коришћењем обновљивих извора енергије и комбинованом производњом електричне и топлотне енергије („Службени гласник РС”, број 99/09) Влада РС је имала циљ да повећа ниво коришћења еколошких извора електричне енергије.

Ради повећања нивоа рециклаже који је у РС био на јако ниском нивоу усвојени су Закон о управљању отпадом („Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 88/10) и Национална стратегија за апроксимацију у области заштите животне. Ниво покривености становништва прикупљањем отпада је предвиђено Националном стратегијом управљања отпадом са проценом да ће до 2015. године бити покривено 80% становништва, а 2025. године целокупно становништво РС.

У периоду од 2000. до 2015. године Србија је решавала стамбено збрињавање социјално угрожених кроз неколико закона и стратегија, Закон о социјалном становању („Службени гласник РС”, број 72/09), Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС”, број 24/11), Стратегија за смањење сиромаштва у Србији из 2003. године и Национална стратегија социјалног становања („Службени гласник РС”, број 13/12).

Регулативни инструменти за развијање глобалних партнерских односа у циљу развоја

Република Србија остварује свестрану сарадњу на пољу развоја са УН системом и УН агенцијама кроз реализацију Оквирног програма за развојну помоћ (UNDAF) и као кандидат за приступање ЕУ кроз инструменте предприступне помоћи (ИПА фондове), као и кроз учешће у програмима ЕУ који су отворени за

државе кандидате за чланство. Земље ЕУ су кључни даваоци развојне помоћи како кроз систем УН, тако и билатерално.¹⁷

Србија остварује и значајну сарадњу са Кином, Канадом и Норвешком које су давале значајну финансијску подршку за развој, а у партнере за развој, између осталог у области инфраструктуре се налазе Русија, Кина и Уједињени Арапски Емирати.

Закључак

Друштвени инструменти утичу на процену трошкова и прихода могућих алтернативних акција економских актера усмеравајући њихово одлучивање и понашање у изабраним алтернативама ка стварању пожељне ситуације у животној средини, у односу на ситуацију која би била без примене ових инструмената.

Они остављају слободу друштвеним актерима да врше изборе за које мисле да су најбољи за њих. Најчешће се примењују субвенције. Циљ добровољних инструмената је интернизација друштвено еколошке свести и одговорности у процесу одлучивања друштвених актера применом притиска и/или директног и индиректног убеђивања.

Ова врста инструмената има једну заједничку карактеристику са економским инструментима а то је флексибилност. Често се користе заједно са регулативним и друштвеним инструментима и ради се о добровољним споразумима и конвенцијама између одређених индустрија и Владе те државе.

Литература

1. Mikić, H. [2018]. Kultura i Agenda održivog razvoja 2030. *Čitalište*, 17(33), 3-15.
2. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16570/9780821399101.pdf?sequence=1>

¹⁷ Извештај за реализацију МЦР

3. Финални извештај о резултатима МЦР, октобар 2015. године
4. Извештај о реализацији МЦР у РС, 2015
5. Уредба о здравственој заштити жена, деце, школске деце и студената. Службени гласник РС 49/95.
6. Министарство здравља Републике Србије (Симић С, Шаулић А, Грозданов Ј, Бјеговић В, Атанасијевић Д). *Боље здравље за све у трећем миленијуму*. Београд: Министарство здравља Републике Србије 2003.
7. Vojvodić, H. [2018]. Ekološki društveno odgovorno poslovanje. *Pravo i privreda*, 56(1-3), 98-123.
8. Стратегија за превенцију и контролу хроничних незаразних болести 2009-2015, доступна на http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678
9. <http://www.ekologija.gov.rs/organizacija/sektori/sektor-za-planiranje-i-upravljanje-u-zivotnoj-sredini/odeljenje-za-hemikalije/pops/?lang=lat>

Датум доласка (Date received): 10.04.2019.

Датум прихватања (Date accepted): 30.05.2019.

КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРОЈЕКТОВАЊА ЕКОЛОШКИХ НАКНАДА

Немања Пантић¹, Милован Росић²

Прегледни рад

УДК: 336.226.44
005.53:502.1
502.131.1

Резиме

У тежњи ка сузбијању штетних, по животну средину, понашања путем новца, еколошки порези морају бити дизајнирани еколошким критеријумима и прецизно одређеним еколошким циљевима и треба да буду усмерени ка потенцијалном напретку у заштити животне средине, а не само да се баве количинама загађења.

Адекватни еколошки порези не могу проистећи из просте примене еколошке економије на еколошке циљеве засноване на политичким компромисима.

Кључне речи: екологија, друштвена одговорност, одрживост.

Увод

Еколошки порези, као инструмент еколошке политике, стоје у директној узрочној вези са испуњењем еколошких циљева. Дизајн еколошких пореза не сме бити проста примена еколошке политике на еколошке циљеве који су политички одређени. У еколошком опорезивању, циљеви и дизајн морају проистицати из еколошких критеријума, а не из политичких компромиса. Ово захтева присуство науке у центру еколошког опорезивања. Одсуство прецизних еколошких циљева на почетку стварања еколошких пореза преудицира везу дизајна пореза са научним подацима, што

¹ Факултет за хотелијерство и туризам Врњачка Бања е-mail: nemanja.pantic@kg.ac.rs

² Министарство здравља, републички орган, Крагујевац е-mail: milovan.rosic@gmial.com

доводи до стрампутице ка политичким компромисима и даље од еколошке ефективности. Ово даље доводи у питање и повезаност карактеристика дизајна пореза са његовом основном сврхом, побољшање кохерентности пореза, а уз то и његове еколошке ефективности.

Земља може бити схваћена као низ извора из којих се извлаче ресурси (тло, вода, биолошки ресурси, гориво и остали минерални ресурси) и као одводи, где одлази отпад и отпадне воде. Отпад и отпадне воде могу променити животну средину, пореметити њен баланс и моћ обнављања.

Минимални ниво контроле загађења треба бити повезан са концептом одрживог развоја, које је *jus cogens*³ и као такво је прихваћено као правно обавезујући национални циљ у многим државама. Одрживи развој захтева превенцију или смањење свих оштећења која ремете баланс екосистема у смислу да економски раст не може поднети трошкове смањења благостања.

Циљеви који се испуњавају еколошким порезима једнаки су критеријуму одрживости усмереном ка животnoj средини. На пример, дизајн пореза на отпад треба да промовише одлагање отпада према врсти отпада, тако смањујући стварно одложен отпад на депонијама рециклирањем.

Треба да постоји конкретна сврха и циљ који се жели постићи еколошким порезом јер су модалитети понашања загађивача различити и увек зависе од конкретног загађивача. Дакле, како би основица пореза била установљена за конкретно загађење неопходно је узети у обзир конкретног загађивача ког порез жели да спречи. Ово би значило да би за сваког загађивача било потребно формирати посебну пореску основицу. А симултано постизање више циљева једним порезом могуће је само када су сви последица понашања једног загађивача, за ког је иначе и порез дизајниран.

³ Латински израз за обавезујуће право, то је фундаментални принцип међународног права за који се сматра да је свеприхваћен у међународној заједници

Дизајн еколошких пореза мора бити у вези са потенцијалом унапређења квалитета животне средине

Под прилазом на дуги рок, еколошки порези би требало бити наметнути у складу са ефикасности потрошње, а не са апсолутном вредности потрошње, јер се не кажњава коришћење природних ресурса већ њихово расипање. Дизајн еколошких пореза мора да узме у обзир да постоје неопходне активности које неизбежно стварају емисије, али постоји и простор за дискреционо право избора између супститута.⁴

Да би усмеравали понашање ка превенцији загађења, свесности о порезу и избегавање пореза би тебало да буде уграђено у дизајн еколошког пореза. Плаћање пореза треба да иде од пореске основице која је специфична за емисију загађења и пореске стопе која је у складу са трошковима смањења загађења узимајући у обзир конкретног загађивача, што доводи до еколошки тачне цене загађења.

Ова оријентација према цени треба да допре до оних који могу да контролишу загађење јер нису још увек истражили све могућности за напредак. Различито опхођење према загађивачима који проузрокују исте количине загађења је прихватљиво само ако су базирани на индивидуалним факторима (одабир инпута којим се стварају екстерналије). Дакле, ако претпоставимо исте количине загађења, субјективни, селективни порез и повољнији режими могу бити базирани само на критеријуму могућности контроле над загађењем, као што је, на пример, технолошки аспект, а не количина загађења.

Надлежности еколошких пореза требају бити распоређена у складу са еколошком стручношћу

⁴ Dias Soares, Alexandra Claudia, The design features of environmental taxes, Doctoral thesis, London School of Economics (Law Department), London, 2011, strana 17.

Како би смо избегли високе трошкове опорезивања и у исто време постигли највећу могућу еколошку корист неопходно је јасно дефинисати еколошко оправдање за увођење пореза и таргетирати појаве које подстичу загађење и еколошке проблеме. Само овако можемо знати које проблеме треба да „нападамо“ у циљу одржавања и побољшавања квалитета животне средине.

При креирању еколошких пореза управо је дефинисање исплативости и таргетирање штетних активности најтежи део посла. Овај проблем истакнут је разликом између врста еколошких пореза:

Порези на измерене емисије. Еколошки порези базирани на тачно измереним количинама емисије⁵ могу лако бити одређени циљевима еколошке политике. Када емисије расту и пореска основица расте, и порески платилац плаћа пропорционално већи порез. Исто тако, сваку активност коју загађивач примени ка смањењу емисије, директно смањује и његову пореску обавезу. Трошкови мерења појединачних емисија могу да угрозе коришћење ове врсте еколошких пореза, осим случаја где постоји мали број извора емисија или тамо где је неопходно субвенције везати за конкретну количину емитованог загађења.⁶

Порези на производе који су повезани са емисијама. Други начин опорезивања емисија је индиректни порез или еколошки порези базирани на продају добара и производних инпута који изазивају загађења.⁷ Производи или услуге који у процесу производње или конзумирања стварају загађење могу бити много теже опорезивани. Добра која доприносе побољшању животне средине су мање опорезивани у односу на њихове штетније субституте (пример је безоловни бензин). Ова врста еколошких пореза може имати ниже административне трошкове него порези на измерене

⁵ Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух ("Сл. гласник РС", бр. 71/2010 и 6/2011 - испр.) члан 4.

⁶ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Environmental Taxes, Working Paper 14197, National Bureau of Economic Research, 2008. страна 444.

⁷ Goulder, Lawrence – Perry, W.H. Instrument Choice in Environmental Policy, Discussion paper, Resources for the Future, DP 08-07, April 2008. Страна 6.

емисије. Главна предност ових пореза је што најчешће добијају облик већ постојећих пореза на потрошњу. Пример ових пореза је опорезивање моторног горива чијим сагоревањем настаје штетна емисија гасова уместо саме емисије, под претпоставком да је износ насталог загађења једнако сразмеран количини употребљеног горива.⁸ Мана је што овакви порези слабо таргетирају емисије (као последица одређеног производа или услуге) него порези на тачно измерене емисије.

Комбинација индиректних пореза. У циљу спречавања узрока штетних активности и пориближавања ефекту пореза на конкретне емисије може помоћи и комбинација више индиректних пореза. Акцизе на одређене производе и субвенције за коришћење чисте технологије заједно могу да пруже жељени ефекат у односу на сваки засебно. На пример, сам порез на моторно гориво није довољан, али у комбинацији са субвенцијама за куповину аутомобила са смањеном емисијом може да постигне жељени ефекат еколошке равнотеже. Слично овоме, како би смо подстакли одговорно одлагање отпада уводи се напредна накнада за одлагање отпада, на основу садржаја отпадног материјала.⁹ Пример су кауције на повратну стаклену амбалажу. Свака комбинација индиректних пореза одговара одређеној ситуацији. Избор комбинације врши се на основу административних трошкова и бенефита по животну средину које постижу различити порески дизајни.¹⁰

Потенцијални проблем настаје у немогућности да се индиректни порези на инпуте повежу јер је ефикасније да се, у случају отпадних вода, она пречисти на крају производног циклуса. Један од примера је када регулишемо емисије SO₂ кроз опорезивање инпута која садрже овај гас. Порези су непотребни у овом случају јер постоји велика експанзија технологија смањења загађења која

⁸ Илић-Попов, Гордана, Еколошки порези, Савет пројекта „Конституисање Србије као правне државе“ и Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, Београд, 2000. Страна 103.

⁹ Закон о амбалажи а амбалажном отпаду („Сл. гласник РС“, бр. 36/2009) члан 6, став 1, тачка 4.

¹⁰ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 447.

раде на принципу мокре и суве десумпоризације димних гасова¹¹. У другом случају, опорезивање садржаја угљеника је неопходно ради смањења концентрације CO₂ у ваздуху јер технологија пречишћавања издувних моторних гасова још увек није комерцијализована.

Другачије гледано, постојање комбинација индиректних пореза делује подстицајно на произвођаче да развијају технологије за пречишћавања штетних издувних гасова. А као погодност за коришћење таквих технологија дошло би до укидања индиректних еколошких пореза и порелазак на опорезивање емисије.¹² Развој технологија би кумулативно смањивао количину штетних издувних гасова, а самим тим и износ пореског оптерећења.

У пракси, еколошки порези су углавном увођени као инструмент повећања државних прихода, а само понекад као наменски приходи за одређене јавне расходе везане за заштиту животне средине. Ова врста еколошких пореза користи се за покривање трошкова администрације еколошке регулативе, за плаћање јавне или приватне трошкове смањења загађења или за чишћење контаминираних депонија.¹³ Углавном је њихова једина веза са екологијом коришћење прихода за санирање већ насталих оштећења, а не мотивација да се загађења уопште и не чине.

Принцип „дупле користи“ од прихода од еколошких пореза

Многи истраживачи скренули су пажњу на потенцијалну „дуплу корист“ од еколошких пореза, једна је побољшање квалитета животне средине и друга је обезбеђивање прихода који би били коришћени за смањење других дисторзивних пореза (пореза на зараде идр.).¹⁴ С обзиром да дисторзивни порези намећу губитак ефикасности економије, оваква реформа би успела да својим

¹¹ <http://www.arcon-energy.bg/sr/primene/ciscenje-dimnih-gasova/desulfurizacija-dimnih-gasova>

¹² Goulder, Lawrence – Perry, W.H. Нав. дело, Страна 19.

¹³ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 447.

¹⁴ Polemis, Michael, Economic Instruments as a means of Environmental Policy: the case of Taxes, Case and Teaching Paper Series, University of Athens, Greece, 2000. Страна 15.

повећањем ефикасности компензује смањење ефикасности услед дисторзивних пореза.¹⁵ С тога је резултат позитиван, јер успевамо да сакупимо исту количину прихода, уз то унапређујемо квалитет животне средине избегавајући празан ход. Како би се постигли претходни захтеви „дупле користи“ неопходно је одредити се око пореске политике која би довела до оваквог исхода. Треба прво изабрати пореску политику која би повећала приходе до одређеног нивоа, предлог је прећи са конвенционалних дисторзивних на еколошке порезе. И друго, предлог за избор еколошке политике контроле загађења је прелазак са инструментата заснованих на квотама на инструменте растућег прихода.

Прелазак са дисторзивних на еколошке порезе

Познато је да порези стварају негативна прилагођавања кроз смањење запослености, понуде и инвестиција. Ови порези стварају додатни терет, па тако утичу на благостање становништва, али више на психолошком нивоу него на сам терет одвајања новца за порез. Повећавање пореске стопе стандардних пореза обично повећавају дисторзивни трошак за количину названу маргинални додатни терет. За постојеће порезе, емпириске процене маргиналних дисторзивних трошкова су осетне. Бовенберг¹⁶ и Голдер¹⁷ извршили су преглед неколико процена, и открили да је на сваки долар пореског прихода маргинални додатни терет 20-50 центи.¹⁸ Еколошки порези, свакако, постижу жељени ефекат у заштити животне средине. У оваквим уловима примена еколошких пореза је препоручена, јер је увек боље користити порезе који заједно са заштитном функцијом смањују дисторзију, за разлику од оних који је стварају.

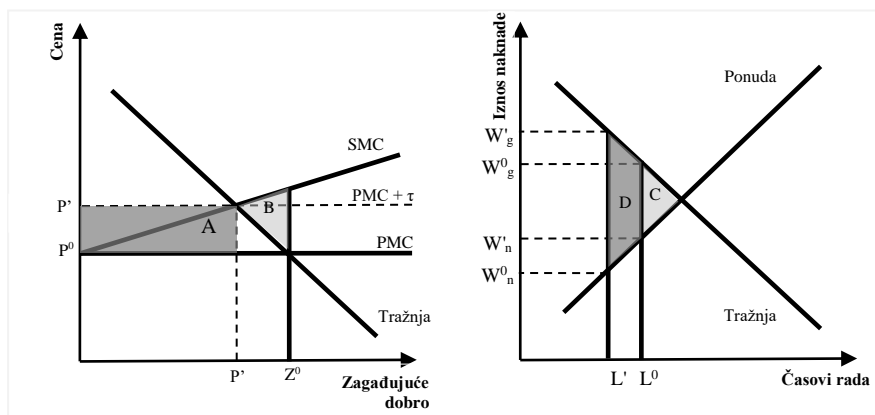
¹⁵ Sandmo, Agnar, The Scale and Scope of Environmental Taxation, Discussion paper, Institut for Samfunnsokonomi, Department of Economics, October 2009. Страна 14.

¹⁶ Arij Lans Bovenberg, холандски економиста, познат по научном доприносу на пољу јавних финансија, старења популације и пензијских реформи.

¹⁷ Lawrence H. Goulder, амерички економиста, ради на еколошкој и економји ресурса.

¹⁸ Schoeb, Ronnie, The Double Dividend Hypothesis of Environmental Taxes: A Survey, Center of Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research, Working Paper Series No. 946, 2003. Страна 3.

Иако веома важан, случај еколошких пореза је веома амбициозан, па је потребна анализа. Да би смо разумели разлоге за и против, почињемо са тржиштем загађујућих добара (лева страна на слици 1), претпоставка је да оригинална равнотежа нема политику контроле загађења.

Слика 1: Порез на загађујућа добра, са приходом коришћеним за смањење пореза на накнаде¹⁹

Нормалан пад криве тражње одражава маргиналне користи за потрошаче, сече раван приватни маргинални трошак (PMC) на оригиналној количини (Z^0) и на оригиналној ниској цени (P^0). Друштвени маргинални трошак (SMC) је виши од трошкова које имају фирме и потрошачи, јер загађење представља трошак за друге. На слици 1, идеални еколошки порез по стопи τ порастао би тако да се потрошачи суочавају са новим приватним маргиналним трошаком по цени (P'), тако да морају да смање куповину на (Z'). На новој равнотежи, приход од пореза је поље А. А благостање постигнуто контролом загађења је поље В – до нивоа до ког

¹⁹ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Environmental Taxes, Working Paper 14197, National Bureau of Economic Research, 2008. (<http://www.nber.org/papers/w14197>), страна 448.

друштвени трошкови прекорачују маргиналне користи за потрошаче за све куповине од Z' до Z^0 .²⁰

На левој страни слике 1, приказана је вредности прикупљених прихода кроз понуду и тражњу за радом. На слици се види да је на основу постојећег пореза на накнаде стара нето накнада (W_n^0) мања од старе бруто накнаде (W_g^0). Пошто је стара количина рада L^0 , додатни терет је поље С. Ако је Влади потребно још прихода и они повећају стопу пореза, додатни терет би могао да се повећа и тако укључи и поље С и поље D. Тада је D маргинални додатни терет.²¹

Са слике 1. се сада види да је увођење еколошког пореза допринело развоју двеју користи, допринело је повећању благостања (B) решавајући проблем загађења, и приход од ових пореза мотивисаће Владу да смањи порез на накнаде, што ће повећати нето накнаде, повећати понуду рада и смањити трошкове благостања (C).

Међутим, истраживања су показала да претходној анализи фали један елемент, а то је да и еколошки порези имају сопствени дисторзивни ефекат на понуду рада и тако у већој или мањој мери повећавају терет у односу на сам порез на накнаде.²² С тога, до друге користи можда и не дође.

Претходно разматрање се види посматрајући обе стране слике 1. Прво, на левој страни се примећује да еколошки порези повећавају цену загађујућег добра (са P^0 на P'). Пошто је то добро једно од добара из потрошачке корпе, овај порез такође подиже и цену потрошачке корпе. Овај ефекат смањује стварну нето накнаду²³. Бовенберг и де Мооиј подсећају да понуда рада зависи од стварне нето накнаде.²⁴ Ако повишене цене P' смање стварну нето накнаду

²⁰ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 449.

²¹ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 449.

²² Schoeb, Ronnie, The Double Dividend Hypothesis of Environmental Taxes: A Survey, Center of Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research, Working Paper Series No. 946, 2003. Страна 4.

²³ Стварна накнада подразумева накнаду која је исправљена за инфлацију, односно количина добара и услуга која може да се купи за накнаду.

²⁴ Schoeb, Ronnie, Нав. дело, Страна 5.

(на ниво W'_n), може се смањити понуда рада, повећавајући терет. Али ако се приходи од еколошких пореза користе за смањење стопе пореза на рад, може да се повећа стварна нето накнада и понуда рада, смањујући терет.²⁵ Било који од ефеката може да доминира, па би тако и стварана нето накнада расла или се смањивала. Друга корист је позитивна ако понуда рада расте, али је и негативна ако понуда рада пада.

Други начин да се схвати ова двосмисленост је када прву корист, еколошке добити, оставимо са стране како би смо лакше размотрили другу корист, усавршавање пореског система. Ако изоставимо еколошки део, дата количина прихода најефикасније може бити прикупљена одређеним оптималним сетом пореских основица на различита добра. Ако је једно добро опорезивано мањом стопом од оптималне, и то добро проузрокује загађење онда повећање стопе, заиста, може довести до дупле користи. Ако је добро опорезивано оптималном стопом, онда повећање стопе може допринети само еколошком побољшању. Ако је загађивач већ контролисан на неки други начин (путем закона), онда повећање пореске стопе не мора уопште допринети еколошкој користи. Али, ако је добро већ опорезивано стопом вишом од оптималне, повећање стопе може довести до смањења благостања у друштву. Дакле, код дупле користи не постоје правила, све зависи од околности.

Полазећи од става да је порески систем дизајниран да смањи повећани терет без обраћања пажње на еколошку примену, долази се до закључка да ће стварно доћи до побољшања стања у друштву јер се помера равнотежа са прикупљања прихода на виши ниво, ослањања на еколошке порезе и остваривање еколошке користи. У сладу са тиме је најефикасније ако еколошке порезе користимо занемарујући њихову еколошку функцију. Јасно је да ова побољшања могу ићи до одређене тачке, када због сталног повећања стопе еколошког пореза, цена повећаног терета услед промена понашања расте, док у једном тренутку и не прерасте додатне еколошке користи.

²⁵ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 450.

Прелазак са опорезивања производних квота на порезе растућег прихода или дозвола

У смислу одабира инструмента еколошке регулативе, поставља се питање. Ако еколошка политика подразумева инструменте који повећавају приходе, као што су еколошки порези или преносиве дозволе, да ли су приходи прикупљани по производу ефикаснија фискална политика у поређењу са инструментима којима приоритет није остваривање прихода?

Како би се дао одговор на ово питање поново мора бити извршене прости анализе. На левој страни слике 1, оптимална количина загађујућег добра је Z' , где је маргинална корист за потрошаче тачна противтежа друштвеним маргиналним трошковима производње. Они који справе еколошке политике имају неколико начина да постигну овај однос:²⁶

1. Наметнути порез по стопи τ , која подиже цену на P' и смањује тражњу на Z' . Ова политика повећава приход, поље А.
2. Наметнути Z' као легалну границу на укупну количину производње. Ова мандатна или непреносива квота представља врсту нареди контролиши политике која не повећава приход.
3. Поставити фиксни број преносивих дозвола на нивоу Z' и дати их бесплатно постојећим фирмама. Свакој фирми су дате дозволе пропорционалне нивоу емисије у одређеном периоду. Ова политика не повећава приходе.
4. Поставити фиксни број преносивих дозвола на нивоу Z' и продати их на аукцији. Ова политика ће повећати приходе.

Број дозвола и код 3. и код 4. тачке је исти, тако да су дозволе једнако вредне. Пошто су потрошачи вољни да плате цену P' за ограничени аутпут, и производња кошта само P^0 , фирме су вољне да плате разлику $(P' - P^0)$ као цену дозволе. Пошто је број дозвола ограничен, ова вредност се назива рента реткости. Као што се може видети на слици 1, цена дозволе је једнака стопи τ . Па је рента реткости уствари поље А.

²⁶ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 451.

Све четири полите су видљиве на левој страни слике 1, све повећавају цену коју плаћају потрошачи на P' и смањују тражњу на Z' , па све смањују загађење и постижу еколошку корист (поље В). Све четири политике стварају редак аутпут, па се јавља рента реткости. Кључна разлика је што порез и преносиве дозволе (тачка 1. и 4.) дозвољавају Влади да узме ренту реткости као приход, док квоте и дозволе (тачка 2. и 3.) дозвољавају фирми да узме ренту.²⁷

Ако влада узме ренту реткости, онда она те приходе може искористити за смањење других дисторзивних пореза, као што је порез на накнаде (десна страна слике 1). Може бити у могућности да чак и повећа нето накнаду и смањи додатни терет (поље С). Али, у складу са претходним проблемом, сама еколошка политика повећава цену загађујућег добра (на P'). Овај утицај смањује нето накнаду, па и понуда рада може да расте или пада, односно додатни терет од пореза на накнаде може да расте или пада.²⁸

Сада може да се увиди значај повећања прихода. Влада приходима покушава да створи против тежу увођења еколошких пореза, смањивањем пореза на зараде. Давање дозвола може бити начин Владе да купи сарадњу фирми у увођењу нове еколошке политике.²⁹ Ове фирме су свакако плаћене, могућношћу да повећају цене својих производа. Ако ове веће цене смање стварну нето накнаду, повећање дисторзије понуде рада (поље D) може тотално да поремети равнотежу еколошке користи.

Закључак

Закључак је да увођење пореза и еколошке политике може да буде незахвалан посао. Чак и почетак са нетачним информацијама о проблему загађења може довести до тога да квоте и преносиве дозволе не повећају цене, смање стварну нето накнаду и повећају дисторзију понуде рада, довољно да прекораче еколошку корист и доведу до негативног утицаја на благостање у друштву.

²⁷ Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Нав. дело, страна 451.

²⁸ Schoeb, Ronnie, Нав. дело, страна 5.

²⁹ Sandmo, Agnar, Нав. дело, страна 16.

Еколошка добит је прва дивиденда од примене било које од политика заштите животне средине. Слаба дупла корист од еколошких пореза дефинише се као коришћење прихода од еколошких пореза за смањење дисторзивних пореза у циљу постизања благостања уместо паушалног враћања тих прихода пореским обвезницима. Слаба дупла корист проистиче и из продаје преносивих дозвола уместо давања дозвола на основу претходних количина емисија (енг. grandfathering), ако је приход од продаје коришћен за смањење дисторзивних пореза на рад.

Јака дупла корист од еколошких пореза дефинише се као случај када прикупљање еколошких и смањење дисторзивних пореза не доноси само корист по животну средину већ и смањује укупне дисторзивне трошкове опорезивања. Ако јака дупла корист од еколошких пореза стварно постоји, онда то значи да еколошка пореска реформа има негативне бруто трошкове (укључују све трошкове промене понашања због промене пореза, а искључују еколошке бенефите). Пореска реформа са јаком дуплом користи је пожељна и атрактивна политика зато што и ако промене у коришћењу енергије не буду имале еколошке користи, ова реформа је била бесплатна јер су укупни фискални трошкови промене пореза били негативни. Сам еколошки порез дисторзира понуду радне снаге, јер смањује стварну нето зараду. Овај ефекат може чинити противтежу смањењу пореза на рад. Иако јака дупла корист може бити примамљива, далеко је од гарантоване.

Дупла корист разматра и важност размишљања о порезу и политици заштитне животне средине као целине. Број дивиденди сам по себи није важан. Када једном интегришемо пореске и реформе политике животне средине, једино што је важно је да ли ће нето ефекат бити позитиван или негативан по укупно благостање.

Литература

1. Dias Soares, Alexandra Claudia, The design features of environmental taxes, Doctoral thesis, London School of Economics (Law Department), London, 2011.

2. Уредба о граничним вредностима емисија загађујућих материја у ваздух ("Сл. гласник РС", бр. 71/2010 и 6/2011 - испр.)
3. Fullerton, Don - Liecester, Andrew - Smith, Stephen, Environmental Taxes, Working Paper 14197, National Bureau of Economic Research, 2008.
4. Goulder, Lawrence – Perry, W.H. Instrument Choice in Environmental Policy, Discussion paper, Resources for the Future, DP 08-07, April 2008.
5. Илић-Попов, Гордана, Еколошки порези, Савет пројекта „Конституисање Србије као правне државе“ и Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду, Београд, 2000.
6. Закон о амбалажи а амбалажном отпаду („Сл. гласник РС“, бр. 36/2009)
7. <http://www.arcon-energy.bg/sr/primene/ciscenje-dimnih-gasova/desulfurizacija-dimnih-gasova>
8. Polemis, Michael, Economic Instruments as a means of Environmental Policy: the case of Taxes, Case and Teaching Paper Series, University of Athens, Greece, 2000.
9. Sandmo, Agnar, The Scale and Scope of Environmental Taxation, Discussion paper, Institut for Samfunnsokonomi, Department of Economics, October 2009.
10. Schoeb, Ronnie, The Double Dividend Hypothesis of Environmental Taxes: A Survey, Center of Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research, Working Paper Series No. 946, 2003.
11. Goeree, Jacob K. – Holt, Charles A. – Palmer, Karen – Snobe, William – Burtraw, Dallas, An Experimental Study of Auctions versus Grandfathering to Assign Pollution Permits, Discussion paper RFF DP 09-39, Resources for the future, Washington, DS, septembar 2009.

Датум доласка (Date received): 10.05.2019.

Датум прихватања (Date accepted): 30.06.2019.

ПОСЛОВНИ СУБЈЕКТ КАО ОСНОВА ОДРЖИВОСТИ РАЗВОЈА

Сузана Мићовић¹, Јована Милетић²

Стручни рад

УДК: 658.1

502.131.1

Резиме

Предузеће је основни привредни субјект, који се оснива ради стицања добити. Циљна функција оснивања предузећа је добит (профит). Ово карактерише све правне форме предузећа.

Предузећима која обављају делатност од општег интереса својствено је да, поред ове циљне функције, могу имати и секундарну циљну функцију. Она се састоји у задовољавању потреба корисника услуга из обављања ове делатности.

Није искључено да се предузећа оснивају ради уштеде трошкова својим оснивачима, без обзира што то Закон о привредним друштвима изричито не предвиђа. У питању су: истраживања тржишта, истраживања налазишта одређених рудних сировина, обављање одређених заједничких функција и слично.

Кључне речи: предузеће, одрживост развоја, пословање.

Увод

Предузећа организују производњу, нуде на тржиштима одређене количине роба (готових производа), настојећи да максимизирају добит. Када одлучују о производњи и понуди, предузећа настоје да своје производе (услуге) продају по таквим ценама, како би покрили цену коштања (однос укупних трошкова производње и промета по јединици производа) и остварили одређени износ добитка (на пример, у вредности 10% цене коштања). Предузећа се уздржавају

¹ Књиговодствена агенција Ариље, Е-mail: jmiletic993@gmail.com

² Полицијска академија Земун, е-mail: jmiletic993@gmail.com

од смањивања цена, јер то могу урадити и конкуренти. Тиме могу више изгубити него добити. Овакво понашање предузећа својствено је привредама са изарженом конкуренцијом и без значајних инфлаторних и монополистичких тенденција.

Предузећа која не воде рачуна о трошковима и приходима могу бити елиминисана са привредне сцене, по *Дарвиновом* (биолошком) закону о томе да преживе само најспособнији. Предузећа која опстају теже да максимизирају добит.

Предузећа мењају цене и обиме производње и продаје, како би што више зарадили, односно максимизирали добит (профит). Основни мотив савремених корпорација је остваривање што веће стопе раста, мереног оствареним прометом. Овај мотив је у складу са интересима менаџера.

Карактеристике одрживог пословног субјекта

Предузеће је економски субјект и економски систем. Оно је битан елемент и подсистем привредног система, са којим је у међузависности. Привредни систем одређује функцију и услове пословања предузећа.

Понашање предузећа као *економског субјекта* истражује пословна економика. Власништво капитала је важан елемент тржишног система и предузећа. Власништво обухвата, поред капитала, његове учинке и добит. Са економског аспекта, власништво је монопол на ограниченим ресурсима, из чега произилази и економска моћ у предузећу. Ограничени ресурси, у савременим условима, су *капитал, знање, информације* и *предузетништво*.

Предузеће је економски субјект и правно лице, у класификацији облика привредног организовања³. Њихова основна подела, према власништву и функцији, је на *приватна* и *јавна предузећа*, а према намени - на *производна* и *услужна предузећа*. Предузеће је

³ Vidas-Bubanja, M., Bogetić, S., & Bubanja, I. [2019]. International standards: An important component of a successful digital transformation of the national economy. *Journal of Engineering Management and Competitiveness (JEMC)*, 9(1), 72-81.

основни привредни субјект, у коме се коришћењем средстава за производњу производе и размењују добра. На њему се заснива привредни и целокупни друштвени развој. У први план се издвајају организациони и циљни аспекти пословања предузећа.

У *системском* приступу, расправа о предузећу започиње разматрањем циљева пословања и начина њиховог остваривања, док *класични концепт* у први план ставља разматрање структуре. Анализа понашања предузећа започиње приказом *програмске поставке*, тј. циља ради кога се оно оснива и утврђују начини његовог пословања. Циљ опредељује његову структуру и начин функционисања. У структуру предузећа уводе се само ресурси који су неопходни за остваривање циљева предузећа. При томе се објективизирају структура и функционисање предузећа, тј. спречава се увођење сувишних елемената и функција у структуру предузећа.

Избор одређеног асортимана производа предузећа доказује да се сваки циљ може остварити на више начина, пошто сваки *избор* означава постојање могућности да се, из неког скупа, изабере једна могућност.

Избор начина производње (вршења услуга) детерминише кадровску структуру, опремљеност рада и односа који се успостављају између делова предузећа и њих са окружењем предузећа. Све ово обезбеђује потребне предуслове за објективизацију и оптимизацију организационе структуре предузећа, која у датим условима обезбеђује и оптималну ефикасност пословања предузећа.

Основна обележја предузећа⁴ су: предузеће има своју економију; економију остварује у окружењу са којим је у перманентној комуникацији; предузеће је сложен, динамички економски систем⁵; предузеће је послов-

⁴ Стевановић Н: Системи обрачуна трошкова – обрачун трошкова и учинака производног предузећа, Београд, 1998, стр. 3-6.

⁵ С обзиром да се у задацима анализе сложених система врши оцена параметара стања, на основу података о улазним утицајима и излазним карактеристикама система, они представљају основно поље примене експерименталних метода. Предузећа су сложени економски системи са тачке гледишта закона и меха-

но-финансијски ентитет, те се као такав руководи, пре свега, пословно-финансијским циљевима; процесима и појавама у предузећу управља компетентан менаџмент.

1. Економију предузећа чине процеси остваривања његових циљева. При томе се стварају и реализују одређене вредности, ангажовањем и трошењем извора или средстава предузећа. Смисао привређивања испољава се у производњи производа (и у пружању услуга) намењених задовољавању потреба. Степен успешности у остваривању те улоге оцењује се односом између резултата привређивања и улагања. У тржишној привреди, улагања у репродукцију и остварени резултати имају вредносни израз. Његовом употребом могуће је водити економију предузећа и оцењивати његову успешност. Њиме су обухваћени ресурси, утрошци и учинци у стварном, односно натуралном облику. С тим увези, одвија се дводимензионални процес привређивања предузећа⁶. У ствари, привређивање се одвија у два нивоа. Један је стварни, а други новчани. Први је узрочни, а други последични.

2. Циљеви економије предузећа решавају проблем њеног односа са окружењем, које у тржишној привреди чине: институције државе и привредни систем; тржиште набавке материјалних и услужних чинилаца пословног процеса у предузећу; тржиште продаје производа и услуга, као резултата привређивања предузећа; тржиште капитала, кредита и новца на коме предузеће прибавља новчана средства неопходна за финансирање процеса привређивања.

Приступ дефинисању циљне функције економије предузећа детерминишу: разуђеност конфигурације предузећа, начини реаговања на промене у окружењу, пораст њене величине, усклађеност организационе структуре предузећа са стратегијама (стратегијским плановима). У дугом року, циљ је - постићи јачу конкурентску позицију, а у кратком - остварити боље резултате

низама управљања и кретања информације у њима. На сваком нивоу управљања решава се специфичан управљачки триплет: објекат, циљна функција, ограничења.

⁶ Hrustić, H. [2018]. Cultural pattern and the reached degree of democracy in Serbia. *Kultura*, (160), 132-148.

пословања. Другим речима, дугорочни циљеви су стратегијски циљеви (остваривање већег тржишног удела, сигурнија позиција у привредној грани, и др.), а краткорочни циљеви су финансијски циљеви (бржи раст прихода, веће дивиденде, шире границе профита, и др.).

Стратегијски циљеви предузећа израчавају стратегијску намеру да се постигне одређена позиција његове економије. На пример, код великих предузећа, то је доказивање вођства у привредној грани на националном и светском нивоу. Код малих и средњих предузећа, стратегијска намера је доминација над одређеним тржишним сегментима.

У крајњем случају, циљ сваког предузећа без обзира на облик организовања, је остваривање максималне добити (профита) уз минимална улагања.

3. Сложеност предузећа као економског система одређује велики број његових компонената најразличитије природе, непрекидних повратних спрега и квалитативних својстава економских (пословних) појава и процеса. По правилу, све процесе и појаве у предузећу су динамичке. С друге стране, ток тих процеса, у сваком моменту, битно зависи од његовог претходног стања. Како динамичност, тако и стабилност економских (пословних) појава и процеса имају значајан утицај не само на квалитативну структуру повратних спрега (позитивних и негативних), већ и битно мењају њихова квантитативна својства, увећавајући број елемената система који подлежу испитивању и дефинисању⁷. Вредност сваке променљиве величине мора се одредити за сваки моменат времена у будућности, при чему она мора бити оптимална (најбоља могућа), у скупу свих могућих, и обично се одређује уз обухватање њене претходне динамике развитака.⁸

⁷ Popović, S. [2018]. Modeling a strategic top management in the importance of the management of the finance companies established for the establishment of fer value. *Poljoprivredna tehnika*, 43(2), 11-16.

⁸ Pravdić, P., & Kučinar, R. [2016]. ABC model and the management of costs. *Trendovi u poslovanju*, 4(1), 17-24.

Предузеће као економски систем разматра се у оквиру још ширег привредног система. Очигледно, толико сложен делује у условима непотпуног предвиђања и карактерише га изобиље информационих токова и, самим тим, огромна разноликост целих група повратних спрега између појединачних компоненти (микровезе) и између различитих страна економског (пословног) и друштвеног процеса у целини (макровезе). У вези с тим, издваја се друго својство предузећа као система – вертикална и хоризонтална декомпозиција његове структуре, одлучивање на више нивоа и хијерархија.⁹

Треће својство предузећа као система састоји се у томе што сваки његов саставни део има велики број координата стања, које одређују његово понашање, одређено општим критеријумом његовог раста и развоја и макро система у целини.

Велики значај за управљање процесима и појавама у предузећу има постојање у њему појединачних подсистема, Под економским подсистемом подразумева се такав скуп елемената, међу којима јачина повратних спрега у систему битно прелази јачину повратних спрега између издвојеног скупа и окружења. Целокупни систем може се представити у виду уређеног низа елемената, од којих сваки представља самостални подсистем по односу са елементима, распоређеним по једној хоризонтали. Елементи истог нивоа (исте хоризонтале) су компоненте у односу¹⁰ на подсистеме вишег реда, размештеног изнад по вертикали. У вези са датом структуром, оптимално управљање развојем остварује се на основу модела дугорочног планирања и помоћу система економских механизма.

Специфично својство предузећа и његових подсистема је њихова припадност групи система управљања. С друге стране, у њима се могу одвијати процеси који се развијају по принципу саморегулације. То својство је чврсто повезано са динамичношћу и стабилношћу. Функционисање сложених пословних система, ка-

⁹ Becić, I. M., & Antić, D. [2018]. The Central bank of Vranje. *Godišnjak Pedagoškog fakulteta u Vranju*, 9(2), 109-121.

¹⁰ Lazarević, J. [2017]. Domain name as a function of identity and public relations of companies operating on the internet. *CM: Communication and Media*, 12(39), 83-98.

кво је предузеће, има стохастички (вероватносни, недетерминистички) карактер, условљен заједничким утицајем огромног броја фактора који понекад мењају општу слику економских процеса у њему. Управо та својства интеракција у предузећу условљавају потребу примене системског прилаза изучавању економије предузећа, који се састоји у истраживању начина *организовања* елемената репродукције у једну целину и испољавање процеса функционисања предузећа у целини, као и његових појединачних компонената. Предузеће се описује динамички као процес и статички, са аспекта спољних или унутрашњих карактеристика. Сем тога, унутрашња структура предузећа представља се у виду функционалних зависности и у виду структуре, која реализује ове зависности.

Управљање процесима у предузећу је циљно усмерено деловање на систем управљања. Неуправљиви процеси имали би велики број степени слободе. Њих би карактерисала висока неодређеност. Управљање треба да ограничи број степени слободе, да смањи неодређеност, како би резултат функционисања (привређивања) предузећа, по могућности, потпуније одговарао постављеном циљу. Често је циљ управљања одржавање неких обележја предузећа на одређеном нивоу. У другим случајевима, циљ управљања састоји се у достизању екстремалне вредности неке функције променљивих величина система – критерија управљања. Тада је могуће оптимално управљање процесима и појавама у предузећу.

Циљ управљања формира се у виду планских задатака по интензитету коришћења појединачних технолошких поступака и ограничења за ресурсе, уз обухватање стања система управљања, задатака његовог понашања и нивоа управљања.

У предузећу, управљачки утицаји (стратегије) могу бити, на пример, планирање количина производа у датом временском интервалу, у задатом асортиману, уз истовремено утврђивање потребних ресурса (извора и средстава). При томе се тежи избору такве комбинације, при којој ће добит бити максимална. На тај начин, неједнозначност између управљачких утицаја (улаза, инпута) и стања (понашања) предузећа открива могућност не само оптимизације његовог понашања, већ и оптималне трансформације под утицаји-

ма окружења (стохистички, вероватносни параметри). Ови утицаји, у датом временском интервалу, представљају стратегију окружења (околне средине). С друге стране, стратегија управљачког система су управљачки утицаји.

Закључак

Предузеће је основни привредни субјект, на коме почива привредни и целокупни друштвени развој. У први план се издвајају организациони и циљни аспекти пословања предузећа.

Битна *обележја* предузећа су: фактори привређивања (материјални, нематеријални и радни ресурси), организација, делатност, фирма, седиште, жиро рачун, општи акти, пословне књиге, добит (профит), самосталност и правни субјективитет.

Предузеће има правни статус и постоји дотле док постоји његов капитал (*имовина*). Предузеће њоме обавља делатност и одговара за преузете обавезе. Зависно од тржишних резултата његовог пословања, власници остварују, процесом трансформације вредности у предузећу, добит или надокнађују губитке из имовинске масе.

Пословни и финансијски токови предузећа обезбеђују се из власничких улога (акцијског капитала, удела у капиталу, улога партнера, државног капитала), дугогочног позајмљеног капитала, краткорочних извора. Дугорочни позајмљени капитал се прибавља преко емитовања обвезница и узимања дугорочних зајмова. Краткорочне изворе чине краткорочни зајмови и краткорочне пословне обавезе.

Предузеће бира ону комбинацију фактора производње и ону величину производње за коју оставрује највећу добит, имајући у виду продајне цене својих производа и цене датих фактора привређивања.

Предузеће је институција тржишне привреде, која сноси ризик за своје пословање на тржишту, у тржишној конкуренцији. Избор

тржишта и тржишних сегмената је основна структурна одлука предузећа, пошто се њима дефинише подручје његовог пословања. Установе се разграничавају од предузећа полазећи од циљне функције. Циљ установа је: јавни интерес, шири интерес, задовољавање потреба корисника њених услуга, односно њених чланова. Предузеће опстаје само као добитна организација. Установа је *не-добитна организација*. Понекад она има позитиван пословни резултат. То није добит, већ *вишак прихода над расходима*. Тај вишак не припада оснивачима, као што припада добит предузећу. Распоређује се за: унапређивање обављања делатности, резерве и друге намене, које се утврђују статутом.

Литература

1. Vidas-Bubanja, M., Bogetić, S., & Bubanja, I. [2019]. International standards: An important component of a successful digital transformation of the national economy. *Journal of Engineering Management and Competitiveness (JEMC)*, 9(1), 72-81.
2. Stevanović N: Sistemi obračuna troškova – obračun troškova i učinaka proizvodnog preduzeća, Beograd, 1998, str. 3-6.
3. Hrustić, H. [2018]. Cultural pattern and the reached degree of democracy in Serbia. *Kultura*, (160), 132-148.
4. Popović, S. [2018]. Modeling a strategic top management in the importance of the management of the finance companies established for the establishment of fer value. *Poljoprivredna tehnika*, 43(2), 11-16.
5. Pravdić, P., & Kučinar, R. [2016]. ABC model and the management of costs. *Trendovi u poslovanju*, 4(1), 17-24.
6. Becić, I. M., & Antić, D. [2018]. The Central bank of Vranje. *Godišnjak Pedagoškog fakulteta u Vranju*, 9(2), 109-121.
7. Lazarević, J. [2017]. Domain name as a function of identity and public relations of companies operating on the internet. *CM: Communication and Media*, 12(39), 83-98.

Датум доласка (Date received): 22.03.2019.

Датум прихватања (Date accepted): 15.05.2019.

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА

Достављени научни радови, након уредничке процене, улазе у процес рецензирања компетентних стручњака. Рецензентима није познат идентитет аутора, нити аутори добијају податке о рецензентима. На основу рецензија редакција доноси одлуку о објављивању, корекцији или одбијању рада. Аутори чији су радови одбијени и аутори којима се радови враћају на корекцију добијају на увид рецензије.

Часопис *Одрживи развој* публикује само раније необјављене научне и стручне радове из језика, књижевности и културе. Уколико чланак представља раније допуњен или измењен рад, аутори су дужни да доставе копију првог рада.

Изузетно се штампају критичка издања историјске, архивске, лексикографске, библиографске грађе и сл. као и ненаучна грађа која може бити од користи истраживачима.

Часопис *Одрживи развој* излази два пута годишње, рукописи се достављају електронском поштом током целе године на адресу уредништва rosa.andzic@gmail.com.

Основне информације о писму и обиму рада

Писмо рукописа на српском језику. Радови могу бити објављени на енглеском, или неком другом страном језику.

Дужина и фонт рукописа чланака је до 30 000 словних места (са белинама), не рачунајући фус-ноте. Фонт је Times New Roman 12. Фусноте се уносе величином слова Times New Roman 10 и е служе за цитирање. Величина странице је С5 са маргинама 2 cm са свих страна. Проред текста је 1,00. Наглашавања у тексту преносе се курзивом.

Структура чланка

Подаци о аутору или ауторки стављају се на почетку рада, пишу се фонтом који се користи за главни текст рада, Times New Roman 12. Обухватају име и презиме аутора.

Након презимена, у фус-ноти се наводи афилијација аутора и подразумева установу у којој је аутор запослен као и електронска адреса аутора. Уколико је рад настао у оквиру одређеног пројекта, потребно је у фусноти, навести податке о броју пројекта, његовом руководиоцу и институцији која финансира пројекат.

Наслов рада треба да што прецизније упућује на садржај чланка и да олакшава индексирање и претраживање теме. Наслов се пише центрирано, великим словима.

Апстракт (резиме) мора да садржи уводна разматрања о истраживању, ранија запажања о проблему, примењене методе, јасне и концизне резултате и мишљење о утицајима и импликацијама открића. У апстракту се налазе само најважнији детаљи који су потребни за разумевање значаја чланка. Обим апстракта је од 150 до 200 речи, пише се на језику рада, српском и енглеском језику куризивом. Редакција обезбеђује превођење апстраката страних аутора на српски језик.

Кључне речи не треба да садрже речи из наслова рада већ суштинске речи које су извучене из садржаја рада. Треба написати до 10 кључних речи. Оне се на почетку рада наводе уз апстракт.

На крају чланка долази Литература (приликом навођења користи се *APA (American Psychological Association)* стил.

На крају текста, у доњем десном углу, редакција хронолошким редом наводи датуме пријема, одобрења и евентуалних исправки рада.

Рад може да садржи **поднаслове**. Они су увучени у пасус и нису писани великим словима, већ подебљани.

Текстови чланака имају **пасусе**. Параграфи не могу бити састављени од једне реченице.

Нумерацију страница, параграфа или подналова није потребно вршити.

Додатни попратни материјали (фотографије, документа, транскрипти, табеле, графикони, цртежи, схеме) пожељни су прилози и објављују се уз претходно достављене дозволе надлежних институција. На пример: слика бр. 1 и назив, у фусноти се наводи извор слике, табела бр. 3 и назив, испод табеле се наводи извор.

Начин цитирања

Приликом навођења користи се **APA (American Psychological Association)** стил.

Цитирање се врши унутар текста садржи презиме аутора, годину објављивања рада, број странице са које је цитат преузет.

Листа референци

Посебно се наводе извори и литература.

Књиге и монографије:

- једног аутора

Culler, J. (2007). *The Literary in Theory*. Stanford: Stanford University Press.

- више аутора

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. (2007). *The War: An Intimate History, 1941-1945*. New York: Knopf.

- књига објављена у електронској форми

Eckes, T. (2000). *The developmental social psychology of gender*. Доступно преко: <http://www.netlibrary.com>

Чланак у часопису или дневним новинама

Референца треба да садржи презиме и име аутора, годину издања, наслов чланка, назив часописа (курзивом), волумен, број странице.

Naraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*, 14 (3), 575-599.

Stolić, A. (2001). Društveni identitet učiteljice u Srbiji 19. veka. *Godišnjak za društvenu istoriju*, Beograd, 3: 205-232.

Вулићевић, М. (2011). О вампирима с емпатијом. *Политика*. 26. октобар. стр. 14.

Зборници радова са научних скупова или конференција

Singh, K., & Best, G. (2004). Film induced tourism: motivations of visitors to the Hobbiton movie set as featured in *The Lord of the Rings*. In *Proceedings of the 1st International Tourism and Media Conference, Melbourne* (98-111). Melbourne: Tourism Research Unit. Monash University.

Необјављене докторске дисертације, магистарске тезе или мастер радови

Бокан, Ј. (2004). *Дискурс лика у српском реалистичком праву* (Необјављена докторска дисертација). Универзитет у Београду: Правни факултет.

Документ са интернета:

http://www.newyorker.com/arts/critics/books/2014/05/19/140519crbo_books_wood

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502.131.1

ОДРЖИВИ развој / главни и одговорни уредник Драгомир
Ђорђевић. - Vol. 1, бр. 1 (2019)- . - Београд : Центар за одрживи
развој, 2019- (Београд : Шпринт). - 23 cm

Два пута годишње
ISSN 2683-3654 = Одрживи развој
COBISS.SR-ID -1